

**AZ OROSZORSZÁGI KOMMUNISTA (BOLSEVIK) PÁRT
KATONAPOLITIKÁJÁNAK FEJLŐDÉSE
A POLGÁRHÁBORÚ ÉVEIBEN**

(1917—1922)

I. RÉSZ*

Zágoni Ernő

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme, az orosz munkásosztály hatalomra kerülése, majd a csaknem félévtizedig tartó polgárháború számos új megoldandó feladat elé állította a forradalmi osztályt és vezető erejét, a kommunista pártot. A győztes munkásosztály első ízben gyürközött neki a szocialista termelési viszonyok kialakítása, a szocialista állam kiépítése és megvédése bonyolult feladatának. E világformáló harc közben a forradalmi erők *csak részben támaszkodhattak a marxista elmélet korábbi tanításaira és útmutatásaira*. Az oroszországi kommunisták jórészt arra **kényszerültek**, hogy a szükséges mérvű elméleti útmutatás és gyakorlati tapasztalatok nélkül lássanak hozzá az új világ építéséhez. A harc közben szerzett tapasztalatokra támaszkodva Lenin és a bolsevik párt számos kérdésben továbbfejlesztették a marxizmus álláspontját, megválaszolva az élet, a mozgalom által felvetett új, vagy újszerű problémákat.

Lenin és a párt által ez időszakban végzett *elméleti tevékenységének igen fontos része volt a szocialista állam honvédelmére és fegyveres erejére vonatkozó marxista tanítások kidolgozása, melyek kiállták az elmúlt 50 év viharos próbatételét*, s ma is sziklaszilárd fundamentumát alkotják a szocialista országokat vezető pártok katonapolitikájának. A Vörös Hadsereg létrehozása nemcsak a gyakorlati szervezés szempontjából volt úttörő munka, hanem elméleti szempontból is új feladatnak bizonyult. Lenin alábbi megállapítása nemcsak megfelel a történelmi igazságnak, de jelzi a feladat bonyolultságát is: „A Vörös Hadsereg építésének kérdése teljesen új kérdés volt, ezt a kérdést eddig még elméletileg sem vetették fel... állandóan tapogatózva kellett előre haladnunk... olyan dolgokba vágtuk a fejszénket, *amilyenre ilyen méretekben a világon még senki sem vállalkozott*.”¹ Joggal tekinthetjük Lenint és a bolsevik pártot a szocialista katonapolitika megalapozójának és kidolgozójának. A szocialista fegyveres erőkre vonatkozó és ma is érvényben lévő marxista tanítások Szovjet-Oroszország polgárháborújának vérzivataros éveiben születtek meg

* A tanulmány második részét lapunk 1968. évi 1. számában közöljük. — a Szerk.
1 *Lenin Művei* 29. köt. Budapest, Szikra, 1953. 145—146. o.

I.

A BOLSEVIK PÁRT KATONAPOLITIKÁJÁNAK KIDOLGOZÁSA ÉS ELVI ALAPJAI

A marxizmus—leninizmus klasszikusai — különösen Engels és Lenin — elméleti és gyakorlati munkásságuk során rendkívül behatóan foglalkoztak a proletáriátus osztályharcának, valamint a szocializmus építésének katonai kérdéseivel. Ez irányú tevékenységük teljesen érthető, hiszen a munkásosztálynak a politikai és gazdasági hatalom meghódításáért, majd megvédéséért folytatott harca, annak úgyszólván minden lényeges eleme és mozzanata valamilyen formában különböző katonapolitikai problémákhoz, illetve azok elméleti és gyakorlati megoldásához kötődött. Marx, Engels és Lenin arra tanították a munkásosztályt, hogy a *hatalom kivívásának és megtartásának nélkülözhetetlen feltétele az osztályharc katonai eszközeinek, módszereinek és tudományának elsajátítása és mesteri alkalmazása*. Lenin már a szovjet-hatalom kivívása előtt — főleg az 1905-ös forradalom, majd az első világháború tanulságait elemezve — arra nevelte a forradalmárokat, hogy lelkiismeretesen tanulmányozzák a hadügyet, lehetőleg mind több katonai ismeretet sajátítsanak el a cárizmus és a burzsoázia elleni sikeres fegyveres harc érdekében. Lenin a katonai elmélet, a hadtudomány megismerésétől és elsajátításától azt várta, hogy ez hozzásegíti a párt kádereit „... az élet által felszínre vetett új harci formák helyes *elméleti* értékelésében”² Munkáiban ehhez még hozzáfűzte, hogy hadtudományra azért van szüksége a proletáriátusnak, hogy véget vessen a kizsákmányolásnak, a nyomornak és a háborúnak.³

A munkásosztály politikájának tehát mindig fontos eleme, összetevője volt — és az ma is — a katonapolitika. A klasszikusok azonban óva intették a proletáriátust attól, hogy a katonai mozzanatok szerepét eltúlozzák, a párt összpolitikájától elszakítva, vagy éppen fölé emelve vizsgálják és értékeljék. Lenin szüntelenül hangoztatta, hogy *a katonai kérdést mindig a párt összpolitikájának, a szocialista forradalom és a proletárdiktatúra fő kérdésének alárendelve kell vizsgálni*. Ennek megfelelően Lenin és a párt a katonai problémákat s azok megoldását az osztályharc gyakorlati síkján és az elméleti tevékenységben egyaránt alárendelte az önkényuralom és a burzsoázia megdöntéséért, a munkáshatalom megteremtéséért és megvédéséért folytatott harc érdekeinek. Emellett az osztályharc feladatai sohasem korlátozhatók — még háborús viszonyok között sem — a merőben katonai megfontolásokra és megoldásokra.

Az a megállapítás, hogy a katonai kérdés mindig alá van rendelve a munkásosztály és pártja összpolitikájának, az osztályharc fő kérdéseinek, természetesen nem mond ellent annak a meglehetősen gyakran tapasztalt ténynek, hogy *az osztályharc egyes időszakaiban a katonai tényező különleges jelentőségre tesz szert*. Ilyen körülmények közt érthetően a katonapolitika válik a munkásosztály általános, vagy összpolitikájának legfőbb elemévé, domináns tényezőjévé. Szovjet-Oroszországban a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követő polgárháború viszonyai között tipikusan ilyen helyzet következett be. A szocialista forradalom vívmányainak megvédéséről joggal állapította meg Lenin, hogy „... ez a feladat az események jelenlegi állása mel-

² Lenin Művei 11. köt. Budapest, Szikra, 1954. 217. o.

³ Lenin Művei 23. köt. Budapest, Szikra, 1951. 82. o.

lett, katonai feladat”,⁴ A polgárháború viszonyai között Lenin szinte minden alkalmat megragadott annak tudatosítására, hogy a történelem az adott időszakban a katonai kérdést központi politikai kérdéssé avatta.

A fenti alapállásnak megfelelően Lenin és a bolsevik párt valóban megkülönböztetett figyelmet fordított a kialakult helyzet katonapolitikai elemzésére, a párt katonapolitikájának kialakítására és a harc közben szerzett tapasztalatok figyelembevételével történő továbbfejlesztésére, illetve módosítására, valamint a felmerülő katonai feladatok konkrét megoldási elveinek, útjainak és formáinak kialakítására.

A szocialista hadsereg megszervezése a párt és a fiatal szovjetállam egyik legnehezebb feladatának bizonyult, tekintve hogy a történelem folyamán először került sor e feladat megoldására. Különösen megnehezítette az orosz forradalmárok helyzetét, hogy nem csupán a gazdasági, társadalmi és kulturális elmaradottságból, a háborús fáradtságból és a polgárháború okozta zavaros körülményekből fakadó ezernyi megoldhatatlannak tűnő gyakorlati nehézséggel kellett megbirkózniuk a szocialista hadsereg szervezése folyamán, hanem a problémák sokaságának elméleti megoldatlanságával is. Milyen elvek alapján szerveződjék ez a hadsereg? Milyen társadalmi bázisra támaszkodjon? Milícia, vagy reguláris hadsereg legyen-e? Hogyan oldható meg a hadsereg közvetlen irányítása a munkásosztály és a párt részéről? Hogyan biztosítható a hadsereg parancsnoki állománya? A hadseregépítés során felmerült és gyakorlati megoldásra váró problémákat még hosszan lehetne sorolni. E kérdések még elméletileg sem voltak kidolgozva. A párt azonban a hadseregszervezéssel nem várhatott addig, amíg a vázolt kérdéseket elméletileg megoldják. A helyzet, a szocialista hazát fenyegető közvetlen veszély ugyanis ezt nem tette lehetővé.

Egyébként is a marxizmus—leninizmusnak a katonai kérdésre vonatkozó korábbi tanításai csak kiinduló alapot teremtettek e problémák elméleti megközelítéséhez, megoldásukat viszont nem tették lehetővé. Ezért *a felvetődött kérdések elméleti megoldásához feltétlenül szükség volt a gyakorlati tapasztalatokra.* A bolsevikok nem léphettek és nem is léptek a marxizmus—leninizmus tudományos igényű művelése és továbbfejlesztése helyett a jóslások, a megalapozatlan elméleti általánosítások útjára. Csak a gyakorlati tapasztalatok birtokában lehetett a feladat elméleti vonatkozásait is megoldani. „...tapogatózva haladtunk előre, keresgéltek, próbálgattuk milyen úton-módon lehet a feladatot az adott körülmények között megoldani.”⁵ — állapította meg Lenin az OK(b)P VIII. kongresszusán mondott előadói beszédében.

Leninnek az a megállapítása, hogy a Vörös Hadsereg megteremtésének kérdése „teljesen új” problémaként jelentkezett, természetesen *nem azt jelenti, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat megelőzően a tudományos szocializmus egyáltalán nem foglalkozott a szocialista fegyveres erők megteremtésének problémáival.* Nem is jelentheti, hiszen Engels kimondottan katonai tárgyú munkái két vaskos kötetet tesznek ki, s maga Lenin is az októberi forradalmat megelőzően rendkívül sokat foglalkozott az osztályharc katonai kérdéseivel. A katonai dolgokkal való foglalkozás a marxista klasszikusok elméleti munkásságának elválaszthatatlan részét alkották, s amelyek ma is kiinduló pontul szolgálnak a különböző katonapolitikai problémák marxista megoldásához.

Ennek ellenére Marx—Engels és Lenin több kötetnyi katonai tárgyú elmé-

⁴ Lenin: A háborúról, a hadseregről és a hadtudományról, II. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó. 1958. 402. o.

⁵ Lenin Művei 29. köt. 146. o.

leti tevékenységének rövid áttekintése már önmagában is igazolja Lenin fenti megállapításának jogosságát.

Sokoldalú elméleti munkásságuk során *Marx és Engels dolgozták ki a szocialista katonapolitika és hadügy alapjait*. A győztes proletárforradalom érdekében elengedhetetlennek tartották, hogy a proletáriátus behatóan tanulmányozza a katonai kérdéseket. E célból részletesen elemezték koruk háborúit és a hadviselő országok uralkodó osztályainak osztálycéljait. Kimutatták a politika és a háború kapcsolatát, a hadügynek a politikai és katonai feltételekkel való összefüggését, a fegyveres erők osztályjellegét és szerepét. Elemezték a háború jellege és a néptömegeknek a háborúban való részvétele közti összefüggést. Engels külön is tanulmányozta a hadsereg és hadtudomány fejlődését, ebben a haditechnika elsődleges szerepét, valamint a hadsereg szervezetének és harceljárásának alakulását. Mindebből fontos következtetéseket vont le a proletáriátus fegyveres felkelésére vonatkozóan. Már Marx és Engels rámutattak arra, hogy a hatalomra jutott munkásosztály nem mondhat le a forradalom vívmányainak fegyveres védelméről. Engels munkáiban azt is bebizonyította, hogy *minden haladó gazdasági-társadalmi rend a hadügy területén is fölényben van a túlhaladott társadalmi rendszerekkel szemben*, s így a győztes proletáriátus — történelmi távlatokban — katonai téren is fölénybe kerül a burzsoáziával szemben.

Marx és Engels tehát munkáikban főleg a háború és a hadsereg politikai tartalmával, a hadügynek és a hadseregnek a gazdaságtól, a társadalomtól és politikától függő voltával, valamint a hatalomra jutott munkásosztály fegyveres ereje megszervezésének szükségességével foglalkoztak. Ezek értelemszerűen kevés közvetlen útmutatást nyújtanak e fegyveres erő megszervezésének elveire és hogyanjára. Marx és Engels katonai elméleti munkássága túlnyomó részben az állandó hadsereg tagadására és a nép általános felfegyverzésén nyugvó milícia elméleti megindolására irányult. Marx és Engels a szocialista forradalom lehetőségeit vizsgálva arra a korokban helytálló, az objektív körülményekkel összhangban lévő helyes következtetésre jutottak, hogy a forradalom csak egy általános támadás eredményeként győzhet, még pedig egyszerre valamennyi civilizált országban, de legalább is azok többségében. Ugyanakkor nem tartották lehetségesnek a szocialista forradalom győzelmét egy vagy egynéhány országban, még kevésbé azt, hogy sor kerülhet a szocializmus építésére kapitalista környezetben levő országban. Ebből jutottak arra a következtetésre, hogy a győztes szocializmust lényegében nem fenyegeti majd a külső agresszív támadás veszélye. Ez a helyzet lehetővé teszi a forradalom győzelme után az *állandó hadsereg felszámolását és a nép általános felfegyverzésével történő helyettesítését*. A milícia alapon szervezett fegyveres erő a külső támogatással nem rendelkező belső reakció elnyomására *elengedőnek bizonyult* volna.⁶

Mint ismeretes, az imperializmus időszakában a tőkés világ fejlődését az egyenlőtlen fejlődés törvényének erőteljes érvényesülése határozta meg. Ez megváltoztatta a szocialista forradalmak lehetséges kibontakozását, s ebből adódóan a szocialista fegyveres erőkre vonatkozóan is új következtetések levonását követelte meg. Ebből adódóan *Marx és Engels katonai útmutatásai valóban csak kiinduló pontját alkothatták a szocialista hadsereg megterem-*

⁶ Szükségesnek látszik megjegyezni, hogy a párizsi kommün leverése után, a kapitalizmus fejlődésének új tendenciáit figyelve Engelsben felmerült a szocialista forradalom menetére vonatkozóan korábban kialakított elmélet korrigálásának, továbbfejlesztésének gondolata. Legalábbis erre utal Engelsnek 1882-ben, Kautsky-hoz írt levele, melyben már a győzelmet aratott szocializmus „védelmi háborúinak” lehetőségét kifejezetten elismerte. A kapitalizmus akkori érettségi foka és a munkásmozgalom tapasztalatai azonban még nem tették lehetővé a szocialista forradalmak menetének új elméleti megközelítését és megoldását.

tésével kapcsolatos feladatok megoldásának anélkül azonban, hogy szilárd elméleti alapot nyújtottak volna a gyakorlati tevékenység számára.

A Marx—Engels által lefektetett elméleti alapokra támaszkodva, azokat az imperializmus korszakára továbbfejlesztve részleteiben *Lenin dolgozta ki a háborúról és a fegyveres erőkről szóló marxista tanítást, a munkásosztály és pártja katonai programját, valamint a szocialista hadtudomány alapvető kérdéseit.* Marx és Engels katonai elméleti hagyatékának továbbfejlesztése mellett számos rendkívül fontos katonai kérdést *Lenin vetett fel és oldott meg első ízben.* Ilyen irányú elméleti és gyakorlati tevékenységének legfőbb eredményeit a Lenin katonai tevékenységével foglalkozó monográfia a következőkben összegezi: „Ő tárta fel az imperialista korszak háborúinak gazdasági alapját, s osztályozta e háborúk alapvető típusait és formáit. Kidolgozta a proletárforradalom katonai programját, meghatározta a párt politikáját a szocialista haza védelmének kérdéseiben, s irányt szabott a Szovjet Fegyveres Erők szervezésének. Leninnek meghatározó szerepe volt a szocialista hadtudomány és a szovjet hadművészet alapvető tételeinek kidolgozásában. Ő e tudomány megalapítója.”⁷

A Lenin által kidolgozott *katonapolitika alapját a szocialista forradalomról, valamint a szocialista állam háborúinak igazságos jellegéről szóló tanítások alkotják. Erre épülnek Leninnek a Szovjet Fegyveres Erők jellegéről és rendeltetéséről szóló útmutatásai, melyek a lenini katonapolitika központi magvát képezik.*

Lenin 1905 óta — három orosz forradalom tapasztalatait elemezve — rendszeresen foglalkozott a proletáriátus fegyveres erői építésének kérdésével. Lenin a szocialista forradalom lehetőségeit tanulmányozva az első világháború idején arra a következtetésre jutott, hogy az imperializmus egyenlőtlen fejlődése következtében lehetséges a szocialista forradalom győzelme egy, vagy egynéhány országban, és nem lehetséges egyszerre az egész világon. E következtetés alapján vetette fel Lenin a *szocialista honvédelem* gondolatát, hangsúlyozva, hogy: „Ennek súrlódásokra kell vezetnie, sőt más országok burzsoáziájának azt a közvetlen törekvését is ki kell váltania, hogy szétzúzza a szocialista állam győzelmes proletáriátusát. Ilyen esetben a háború a mi részünkről jogos és igazságos, a szocializmusért, más népeknek a burzsoá elnyomatás alól való felszabadításért folytatott háború lenne.”⁸ Az agresszív imperialista törekvésekkel szemben kikerülhetetlen szükségesség a forradalom védelmének megszervezése. „Minden forradalom csak akkor ér valamit, ha meg tudja védeni magát...”⁹ — hívta fel Lenin a hatalomra jutott proletáriátus figyelmét a szocialista honvédelem szükségességére.

A forradalom vívmányai megvédésének szükségessége előtérbe állította a *proletáriátus fegyveres erőinek megszervezésével összefüggő elméleti kérdések megoldását.* Ezt a munkát Lenin már 1905-ben megkezdte. Tekintve azonban, hogy a szocialista világháború menetére vonatkozó alapvető jelentőségű következtetéséhez az első világháború időszakában — közvetlenül az októberi forradalom előtt — jutott el, a hatalom megragadása előtt már nem volt elég idő a szocialista fegyveres erőkre vonatkozó gondolatok és tételek részletes kimunkálására. *A korábban megkezdett elméleti munkát Lenin csak a győztes forradalom után, 1917—1918-ban fejezte be. Ennek során kidolgozta a hadsereg jellegére, társadalmi rendeltetésére, szervezetére irányítására és szellemére vonatkozó alapvető jelentőségű tanításait.*

Közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a belső ellenforradalmi lázadások és a német imperializmus agressziója következtében a

7 Grinyisin: Lenin katonai tevékenysége. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó. 1963. 9. o.

8 Lenin Művei 23. köt. 77. o.

9 Lenin: A háborúról... II. köt. 457. o.

szocialista honvédelem szükségessége a lehető legélesebben vetődött fel. A párt a forradalom győzelmének másnapján kinyilvánította a győztes forradalom békés törekvéseit, s ezzel együtt a honvédelemre való eltökéltséget. „Mi most . . . ettől a naptól kezdve — írta Lenin — a honvédelem mellett vagyunk. Mert mi *tettekkel* bizonyítottuk be, hogy szakítottunk az imperializmussal. Mi felbontottuk és nyilvánosságra hoztuk a szennyes, véres imperialista összeesküvés-szerződéseket. Mi megdöntöttük *saját* burzsoáziánkat. Mi szabadságot adtunk az *általuk* elnyomott népeknek. Mi földet adtunk a népnek és munkásellenőrzést hoztunk létre. Mi — az Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság védelme mellett vagyunk.”¹⁰

A forradalom győzelmét követően legfontosabb feladattá a szocialista állam védelmének megszervezése vált. „Az uralkodó osztálynak, a proletáriátusnak — mondotta Lenin —, ha valóban uralkodni akar és uralkodni fog, ezt katonai szervezetével is be kell bizonyítania.”¹¹ A hatalomra került munkásosztálynak tettekkel, a forradalom hadseregének megszervezésével kellett bebizonyítania, hogy nemcsak a kizsákmányolók hatalmának megdöntésére képes, de kész az önvédelemre is. A bolsevikok minden lehetséges alkalmat felhasználtak annak tudatosítására, hogy a munkások és parasztok hatalmának megvédeése érdekében hatalmas, szocialista hadseregre van szükség, s ennek létrehozása érdekében nem szabad visszariadni a legnagyobb áldozatoktól sem. „. . . legközlelőbb feladatunknak a fegyveres erők megszervezésének kell lennie — írta Frunze, a nagy proletár hadvezér. — Még akkor is, ha az egész nép éhezik, pusztul és kimerül, még akkor is, ha a mostani körülmények között erőnket meghaladónak látszik . . . meg kell oldanunk ezt a feladatot, ha egyáltalán élni és fejlődni akarunk.”¹²

A szocialista hadsereg létrehozása valóban nem túrt halasztást. Az októberi forradalom időpontjában a régi hadsereg valójában már nem létezett. A februári forradalom, majd a Kerenszkij-kormány tevékenysége a hadsereget teljesen szétzüllesztette. A hadsereg elvesztette mindennemű harcképességét, s ösztönösen özönlött haza. A szökés, az önszerelés mind nagyobb méreteket öltött. Egész csapatok hagyták el önkényesen az arcvonalat. Nyilvánvaló volt, hogy a katonák többségének rendkívüli háborús fáradtsága, a fegyelem és a rend hiánya miatt ez a hadsereg teljesen alkalmatlan lett volna a forradalom hatékony védelmezésére. Ez a hadsereg még szervezett visszavonulásra, anyagi eszközeinek, nehézfegyvereinek megőrzésére is alkalmatlan lett volna a németek gyors támadása esetén.

A párt és a fiatal szovjetállam, az éppen csak létrejött proletárállam biztonsága érdekében kénytelen volt ezt az amúgy is dezorganizálódott hadsereget első lépésként demokratizálni, majd felszámolni. Már Marx és Engels rámutattak arra a múlt századi forradalmak tapasztalatai alapján, hogy *minden győztes forradalom első feladata a régi hadsereg felszámolása és újjal való felcserélése.* „Az uralomra törő új társadalmi osztály — tanította Lenin — sohasem szerezte és szilárdította meg ezt az uralmat — és nem teheti meg ezt ma sem — másként, mint úgy, hogy minden hadsereg nélkül átmegy egy igen nehéz és kínos szakaszon, . . . mint úgy, hogy fokozatosan alakítja ki, súlyos polgárháborúban alakítja ki az új hadsereget, az új fegyelmet, az új osztály új harci szervezetét.”¹³

A bolsevikok már az októberi forradalmat megelőzően fontos célkitűzésüknek tekintették az állandó hadsereg demokratizálását, amelyet ideiglenes, átmeneti intézkedésnek tekintettek a hadsereg felszámolásához vezető úton.

10 Lenin Művei 27. köt. Budapest, Szikra. 1952. 49. o.

11 Lenin Művei 29. köt. 147. o.

12 Frunze: Válogatott művei I. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó. 1959. 66. o.

13 Lenin: A háborúról . . . II. köt. 470. o.

A párt katonai szervezeteinek 1917 júniusában Petrográdon megtartott konferenciája határozatában megfogalmazta a demokratizálás alapelveit: „A hadsereg demokratizálását... a szociáldemokrácia véleménye szerint nem lehet megvalósítani azoknak az elveknek a fenntartásával és alkalmazásával, amelyek általában minden meglévő hadsereg alapját alkotják. A forradalmi és demokratikus hadsereg felépítésének nem szabad a kinevezésen, a parancsolgatáson és alárendelésen alapulnia, hanem a választási rendszeren, az önkormányzaton és az alulról jövő kezdeményezésen.”¹⁴

E határozat gyakorlati végrehajtása érdekében a forradalom győzelme után 1917. december 29-én a szovjet kormány dekrétumokat adott ki „A választási elvekről és a hatáskör megszervezéséről a hadseregben” és „Az összes katonai szolgálatot teljesítő személyek jogainak egyenlőségéről” címmel.¹⁵ E dekrétumok a hadseregben a tényleges hatalmat a minden egységben működő katonai bizottságokra ruházta, biztosítva számukra az irányítás és ellenőrzés jogát. Bevezették a parancsnokok választásának rendszerét.¹⁶ Eltörölték az összes katonai rendfokozatokat, rendjeleket, megkülönböztető címeket és jelzéseket, a különálló tiszti szervezetet és a tisztiszolga-rendszert. Egyenlővé tették a tisztek és a katonák zsoldját. Azonossá tették a katonákéval azon tisztek szolgálati helyzetét, akiket nem választottak be semmilyen parancsnoki beosztásba. A második dekrétum rögzítette, hogy: „Az orosz köztársaság fegyveres ereje a jövőben szabad és egymással egyenlő polgárokból álljon, akik a forradalmi hadsereg katonájának dicső nevét viselik.”¹⁷

Közvetlenül a szocialista forradalom győzelme után tehát sor került a hadsereg demokratizálására. Azonban *osztályjellegénél, szervezeténél, kiképzésénél és szelleménél fogva ez a demokratizált hadsereg sem válhatott az új szocialista állam megbízható eszközévé és védelmezőjévé.* Beteg szervezet volt ez, amelyet annak érdekében, hogy az ellenforradalom ne tudja a szovjet rendszerrel szemben felhasználni, *fel kellett oszlatni,* le kellett szerelni. Ez volt a régi hadsereg felszámolásának második rendkívül nagy és nehéz feladata.

Egy felbomló félben lévő 6—7 milliós hadsereg tervszerű leszerelését kellett megoldani olyan körülmények között, amikor az ország különböző vidékein egymás után robbantak ki az ellenforradalmi felkelések, s amikor az arcvonalakon a német és osztrák csapatok közvetlen támadásának veszélye fenyegetett, sőt az invázió 1918 februárjában be is következett. „Mivel leszerelési tervet nem dolgozott ki sem a cári kormány, sem Kerenszkijnek utána következő koalíciós kormánya — olvashatjuk egy a Vörös Hadsereg megteremtéséről szóló összefoglaló jelentésben — a lehető legrövidebb időn belül tisztázni kellett a katonai szolgálatból való elbocsátás alá eső emberek számát, meg kellett szervezni a már végbement ösztönös leszerelést, azt meghatározott mederbe kellett terelni és rendkívüli rendszabályokat kellett foganatosítani a sok milliárd értékű hadianyag megőrzésére és célszerű felhasználására.”¹⁸

14 Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és Központi Bizottsági Plénumainak határozatai. I. rész 1898—1924. Budapest, Szikra. 1954. 416. o.

15 A dekrétumokat részletesen ismerteti Cserepanov: „Veszélyben a szocialista haza” c. könyve. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1958.

16 A parancsnokokat ezredparancsnokig bezárólag általános szavazással maguk az egységek választották. Ezredparancsnoktól feifelé egészen a legfelső parancsnokságig a beosztások ügyében a megfelelő kongresszusok, illetve a megfelelő bizottsági értekezletek döntöttek. Az ezredparancsnoknál magasabb beosztásúakat a felettes bizottságok erősítették meg. A parancsnoki tisztek közül is igen sokan kaptak bizalmat.

17 Idézi Cserepanov: Veszélyben a szocialista haza. 20. o.

18 A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom a polgárháború és az újjáépítés időszakában 1917—1926. Válogatott dokumentumok. Olvasókönyv a Szovjetunió története tanulmányozásához. III—1. köt. Budapest, Tankönyvkiadó. 1961. 306—307. o.

1917. november 23-án adta ki a szovjet kormány a *volt cári hadsereg fokozatos leépítéséről szóló dekrétumot*. 1918 január végéig 15 besorozott korosztályt bocsátottak el a hadseregből, s egyidejűleg intézkedtek a hadianyagnak az ország belsejébe való szállítására.¹⁹ A február 17-i német támadás rövid időre félbeszakította a leszerelést. A németekkel való békeszerződés megkötése után a volt cári hadsereg leszerelése tervszerűen és gyorsan befejeződött. 1918 tavaszára a fiatal szovjetállam sikeresen megoldotta a régi hadsereg demokratizálásának, majd leszerelésének rendkívül bonyolult és nehéz feladatát. Ezzel a párt sikeresen vívta meg a szocialista hadsereg megeremtéséért folytatott harc első szakaszát.

A régi hadsereg tehát 1918 tavaszára megszűnt létezni. Ezzel azonban csak az egyik és a könnyebb feladat oldódott meg. A bolsevikok tisztában voltak azzal, hogy *rendkívül gyorsan végre kellett hajtani a másikat, a bonyolultabb és nehezebb feladatot, a szocialista hadsereg megszervezését*. „Ha kénytelenek voltunk is a hadsereget leszerelni — állapította meg Lenin —, azért még egyáltalán nem felejtjük el, hogy egyoldalú paranccsal — dobod el a szuronyt! — a háborút befejezni nem lehet.”²⁰ A forradalom győzelmét követően a szovjethatalom rendelkezésére álló megbízható fegyveres erő, a Vörös Gárda ugyanis néhány tízezer fős létszámával²¹, kiképzetlen osztagaival és gyenge felszerelésével alkalmatlan volt az intervenciók és a fehérgárdisták reguláris hadseregei elleni harcra, különösen olyan viszonyok között, amikor a harc Ukrajna és Fehér-Oroszország, az Ural és a Don vidék hatalmas területén egyidejűleg bontakozott ki.

A szocialista hadsereg megszervezése nélkül a külső intervenció és a belső ellenforradalom szorító gyűrűjében elpusztult volna a világ első szocialista hatalma. Erre az alapvető következtetésre hívta fel Lenin a dolgozók figyelmét a polgárháború végén: „*Első tanulság*. Ahhoz, hogy a munkások és parasztok hatalmát megvédjük a rablókkal, vagyis a földbirtokosokkal és kapitalistákkal szemben, hatalmas Vörös Hadseregre van szükségünk.”²²

A bolsevikok azonban nem csupán a proletár hadsereg létrehozására és katonai győzelmére alapozták a szovjethatalom létét Oroszországban. Tudtában voltak annak, hogy a fiatal és kellően meg nem szilárdult munkásállam a nemzetközi imperializmus összefogott erőivel a nemzetközi munkásmozgalom támogatása nélkül, mégoly nagy hadseregre támaszkodva sem lenne képes biztosítani fennmaradását. Az orosz forradalmárok a közelgő európai, főleg német forradalomban reménykedtek, s *szilárdan bíztak a nemzetközi munkásmozgalom támogatásában*. Az OK(b)P VIII. kongresszusának határozata rögzítette: „A kongresszus szerint az Oroszországban győzedelmeskedett szocialista forradalom megszilárdításának egyetlen, legjobb biztosítéka az, ha ez a forradalom nemzetközi munkás-forradalommá válik.”²³ És a világ dolgozói valóban Szovjet-Oroszország segítségére siettek. Az Európában kitört polgári demokratikus és szocialista forradalmak, az imperialista országok hadseregeinek forradalmasodása megakadályozta, hogy a nemzetközi tőke összefogjon és teljes erejével a szovjethatalom ellen forduljon. A jobboldali szociáldemokrácia közreműködésével a tőkésék a német és magyar forradalmakat vérbe tudták fojtani, de a nemzetközi osztályharc

19 Uo. 307 o.

20 Lenin Művei 27. köt. 82. o.

21 1918 elején a vörösgárdista osztagok, a forradalmi tengerész- és katonaosztagok és a régi hadsereg néhány, a szovjethatalom oldalára átvált alakulat összlétszáma mindössze 50–60 000 fő volt. Lásd *Vörösítov: Cikkek és beszédek*. Budapest, Szikra. 1954. 640. o.

22 Lenin: A háborúról... II. köt. 603. o.

23 Az SZKP kongresszusainak... I. rész. 471. o..

fő frontját alkotó Szovjet-Oroszországban végül is vereséget szenvedtek. *A szovjethatalom léte így két szilárd bázisra: a kiépitendő hatalmas hadseregre és a világ dolgozóinak aktív támogatására támaszkodhatott.*

A Vörös Hadsereg megszervezésekor az oroszországi kommunistákat nem háborús szándék, nem az idegen népek leigázására való törekvés, hanem *ki zárólag a szovjethatalom és a forradalom vívmányai megvédésének szent ügye vezette.* A párt olyan hadsereg megteremtésére törekedett, amely a munkásállam eszköze és támasza. „Ennek a hadseregnek a hivatása — írta Lenin —, hogy megoltalmazza a forradalom vívmányait, népi hatalmunkat, a Katona-, Munkás- és Parasztküldöttek Szovjetjeit, az egész új, igazán demokratikus rendet a nép valamennyi ellenségével szemben, akik most minden eszközt igénybe vesznek, hogy megássák a forradalom sírját.”²⁴

A szovjet rend katonai megvédését azonban a bolsevikok nem csupán belső osztályérdekeiknek, hanem *a nemzetközi proletariátus közös érdekének, internacionalista kötelezettségnek is tekintették.* Lenin több alkalommal felhívta a figyelmet arra, hogy az orosz köztársaság védelme a nemzetközi szocialista forradalomért folytatott harc támogatását jelenti, mert ha a nemzetközi imperializmusnak sikerülne megsemmisíteni a Szovjetköztársaságot, akkor a tőke valamennyi országában kegyetlen bosszút állna a munkásosztályon az orosz forradalom támogatásáért. „A nemzetközi szocializmussal való kapcsolatot rontja az — állapította meg Lenin —, aki nem veszi komolyan annak az országnak a védelmét, amelyben már győzött a proletariátus.”²⁵ A szocialista világforradalom nyílt bázisának, támaszpontjának katonai megvédését Lenin a nemzetközi proletárforradalmak győzelme fontos és elengedhetetlen feltételének tekintette.

Emellett a párt a létrehozandó hadsereg hivatását a szovjethatalom védelmén túlmenően *a cári Oroszország elnyomott népei felszabadításában és az európai forradalmak támogatásában jelölte meg.* Lenin szükségesnek tartotta, hogy bizonyos körülmények között a szocialista állam és hadserege közvetlen támogatást nyújtson más országok proletariátusa felszabadító harcához. A szocialista államnak és hadseregének ezt a hivatását az OK(b)P VIII. kongresszusa 1919 márciusában a katonai kérdéssel foglalkozó határozatában is rögzítette: „A kongresszus abban a meggyőződésben, hogy a munkásforradalom feltartóztathatatlanul érlelődik valamennyi hadviselő országban... kijelenti, hogy Oroszország szocialista proletariátusa minden erejével és minden rendelkezésére álló eszközzel támogatni fogja valamennyi ország proletariátusának testvéri forradalmi mozgalmát.”²⁶ A fiatal szovjetállam a hadsereg internacionalista küldetésének megfelelően valóban nem egy esetben konkrét támogatást nyújtott más országok harcoló proletárjainak.²⁷ Különösen nagyra értékelte Lenin — világtörténelmi jelentőségűnek nevezte — azt a hatást, amit a Vörös Hadsereg harca és Közép-Ázsia elnyomott népeinek felszabadítása a Kelet valamennyi népére gyakorolt.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követően 1917 végén és 1918 elején a bolsevik párt Lenin vezetésével a régi cári hadsereg demokratizálásával, majd tervszerű leszerelésével, a szocialista katonapolitika elvi alapjainak (szocialista honvédelem, a szocialista hadsereg társadalmi rendeltetése)

²⁴ Lenin: A háborúról... 310. o.

²⁵ Uo. 370. o.

²⁶ Az SZKP kongresszusainak... I. rész. 471. o.

²⁷ Magyar vonatkozása miatt kívánjuk ennek illusztrálására megemlíteni, hogy nem sokkal a fenti határozat elfogadása után 1919. április 6-án Antonov-Ovszejenko, az Ukrán Vörös Hadsereg főparancsnoka, a Magyar Tanácsköztársaság katonai megsegítését célzó feladatot kapott. Lásd A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a polgárháború és az újjáépítés időszakában... 327. o.

elméleti kimunkálásával megteremtette a katonapolitika további részletes kidolgozásának, valamint az új típusú hadsereg létrehozásának nélkülözhetetlen elméleti és gyakorlati feltételeit.

II.

A BOLSEVIKOK HARCA A REGULÁRIS HADSEREG MEGTEREMTÉSÉÉRT

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt katonapolitikája kidolgozásának egyik legfontosabb és legnehezebb elemét a fegyveres erők szervezési és kiképzési elveinek kialakítása alkotta. E téren kellett leginkább töretlen úton elindulni, mert nem lehetett a tudományos szocializmus korábbi tanításaira támaszkodni. A bolsevik párt a tapasztalatokat általánosítva, lépésről-lépésre haladva sikeresen alakította ki a reguláris szocialista hadsereg elvét, s szervezte ennek megfelelően magát a hadsereget.

Belső természeténél fogva a szocialista társadalomnak nincs szüksége külön állandó jellegű fegyveres szervezetre, hadseregre. A szocializmus egyrészt a túlnyomó többség, a dolgozók uralmát valósítja meg, az osztályok és az osztálynyomás felszámolására törekszik, másrészt távol áll tőle a más népek leigázására, idegen területek meghódítására irányuló törekvés. Ezért a szocialista társadalmi rendszernek céljai megvalósításához tulajdonképpen nem lenne szüksége állandó hadsereg fenntartására. A szocialista társadalom alapvető tulajdonságaiból kiindulva a marxizmus klasszikusai eredetileg az állandó hadsereg felszámolását és a nép általános felfegyverzésével való helyettesítését fogalmazták meg a proletárforradalmi mozgalom katonai követeléseként.

Az orosz forradalmárok, a bolsevikok programjában még a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat közvetlenül megelőző és követő időszakban is — a forradalom gyors nemzetközi győzelme reményében — az állandó, reguláris hadseregek a nép általános felfegyverzésén nyugvó milícia rendszerrel való felváltása szerepelt. Októbert megelőzően ez a követelés igen helyesnek bizonyult, hiszen a burzsoá hadsereg demokratizálását, a hadseregek a forradalmi néphez való közeledését, a munkásosztály és a parasztság felfegyverzését következményeiben, tehát a fegyveres felkelés és a szocialista forradalom győzelmét segítette elő.

Az állandó hadseregek a nép általános felfegyverzésére támaszkodó milíciával történő felváltásával kapcsolatos programbeli követelése azonban nemcsak a burzsoá demokratikus köztársaság, illetve a proletárdiktatúráért folytatott harc időszakára vonatkozott, hanem a szocialista állam viszonyaira is. Erre utal az orosz forradalmárok katonai szervezetei 1917 júniusában Petrográdon megtartott konferenciájának határozata. „A szociáldemokrácia — olvashatjuk a határozatban — ... a hadsereg demokratizálásának feladatát nem tekinti másnak, mint a forradalom teljes győzelméig szükséges ideiglenes intézkedésnek, amelyet azután az állandó hadsereg felszámolása, és ennek a nép általános felfegyverzésével s az össznépi milíciával történő helyettesítése követ.”²⁸ (Kiemelés tőlem — Z. E.) Lenin és a bolsevikok a milíciára vonatkozó követelést a forradalom győzelmét közvetlenül követő napokban is fenntartották.

Októbert követően azonban az imperialista támadás és a belső ellenforra-

28 Az SZKP kongresszusainak ... I. rész. 416. o.

dalom kibontakozása következtében rendkívül hamar világossá vált, hogy a kiélezett osztályharc és polgárháború viszonyai között *a milícia rendszer nem biztosíthatja az ország és a forradalom védelmét*, hogy az ellenség jól szervezett és nagy létszámú reguláris hadseregeivel csakis egy ugyancsak nagy létszámú, jól képzett, hivatásos reguláris hadsereg képes eredményesen szembeszállni. A bolsevikoknak szükségszerűen el kellett jutniuk ahhoz az alapvető következtetéshez, hogy: „Amikor az osztályharc nyílt polgárháborúvá válik... a »népi milícia« jelszó éppen úgy értelmetlenné válik, mint a demokratikus parlamentarizmus jelszava, s ezért a reakció fegyverév lesz.”²⁹ A pártnak a körülmények kényszerítő hatása alatt, a milícia rendszer elvi megtagadása nélkül, szükségszerűen el kellett jutni ahhoz a Lenin által megfogalmazott felismeréshez, hogy a milícia elvről át kell térni „... a reguláris hadsereg, mely minden osztály megszilárdult hatalmának, s így a proletariátus megszilárdult hatalmának is jellemző sajátossága.”³⁰

A reguláris elvre való áttérés nélkül a szovjetállam képtelen lett volna szétzúzni az intervenciósok és fehérgárdisták nagyszámú hordáit. Lenint és az orosz forradalmárokat azonban nem jellemezte a talmudizmus, a leírt szóhoz, a korábban megfogalmazott, de időközben túlhaladott tételhez való merev ragaszkodás. A gyakorlati tapasztalatok alapján bátran új utakat kerestek a forradalom megbízható védelme érdekében, s azt a reguláris hadsereg megteremtésében találták meg. Katonai elméleti munkáiban 1918 elejétől kezdődően Lenin több alkalommal rámutatott arra, hogy a szocialista állam állandó jellegű, reguláris hadseregének megszervezését, fenntartását és fejlesztését a proletariátus és a burzsoázia közti nemzeti és nemzetközi méretű kiélezett osztályharc követeli meg.

A milícia célkitűzésének felülvizsgálata és *a reguláris elv elfogadása alapján indult meg már 1917 végén a szocialista hadsereg megszervezésére irányuló munka.* Lenin kezdeményezésére már november 9-én megalakult a katonai bizottság, amelyet hamarosan átszerveztek a Hadügyi Népbiztosság Kollégiumává. A párt központi bizottságának közvetlen irányításával a Hadügyi Népbiztosság azonnal megkezdte a hadsereg megalakítására intézkedő és az alapvető elveket meghatározó dekrétum kidolgozását.

A régi hadsereg leszerelése tárgyában 1917. december 28-án összehívott általános hadseregtalálkozó a párt javaslata alapján tervezetet dolgozott ki az új hadsereg létrehozására „Határozványok a szocialista hadsereg megszervezéséről” címmel. A dokumentum rögzítette a hadsereg megszervezésének fő elvét: az önkéntes belépést. „A szocialista hadsereg úgy alakul meg, hogy soraiba a forradalmi — szocialista pártok, a munkás és katonaküldöttek szovjetjei, a szakszervezetek és a szovjethatalom oldalán álló gyári és üzemi bizottságok ajánlása alapján önkéntesen lépnek be az állampolgárok.”³¹ A kongresszus Lenin javaslatára megválasztotta a hadseregszervezés irányítására hivatott összoroszországi bizottságot. Lenin a kongresszushoz intézett levelében meglegedettségét fejezte ki: „Nagy örömmel vettem tudomásul azt, hogy *a szocialista hadsereg megteremtésének nagy feladatát* a jelenlegi pillanat megannyi nehézsége között és e nehézségek ellenére *sikeresen fogják megoldani.*”³²

A kongresszuson megválasztott bizottság előterjesztése alapján *1918. január 8-án a párt központi bizottsága határozatot hozott a szocialista hadsereg megszervezéséről.* Ezt követően január 10-én a bizottság határozatot fo-

29. Uo. 501. o.

30. Lenin: A háborúról... II. köt. 537. o.

31. Idézi Cserpanov: Veszélyben a szocialista haza. 24. o.

32. Lenin: Katonai levelezés. (1917—1920) Budapest, ZKK. 1959. 28. o.

gadott el, amely kimondta: 1. A szocialista hadsereg megszervezése érdekében körlevelet és utasítást kell küldeni az összes központi és helyi szovjethoz és bizottsághoz. 2. Felhívásban önkéntes belépésre kell felszólítani a katonákat, munkásokat és parasztokat. 3. Meg kell szervezni az agitációs bizottságokat és agitátorképző tanfolyamokat.³³ Néhány nappal később, januás 16-án Krilenkó főparancsnok már konkrét utasítást adott ki az önkéntesek összeírására és a hadsereg egységeinek megalakítására.³⁴ A felhívás és az utasítás alapján még a hadsereg megalakításáról szóló dekrétum megjelenése előtt az élénk politikai agitáció hatására megindult az önkéntesek jelentkezése és a hadsereg egységeinek és alegységeinek megalakítása.

A munkás-paraszt Vörös Hadsereg megszervezéséről szóló dekrétumot hosszas előkészítő munka és beható viták alapján 1918. január 28-án adta ki a Népbiztosok Tanácsa Lenin aláírásával. A dekrétum nem törekedett arra, hogy részletesen meghatározza a Vörös Hadsereg szervezetének formáját és rendjét. Csupán a hadsereg megszervezésének alapelveit rögzítette. A dekrétum ismételten leszögezte az önkéntes jelentkezés elvét, valamint azt, hogy: „... szükségessé vált egy új hadsereg létrehozása, mely a jelenben a szovjethatalom védőbástyája, a legközelebbi jövőben pedig alapját képezi majd a nép általános felfegyverzésének, amely az állandó hadsereget fogja felváltani...”³⁵ (Kiemelés tőlem — Z. E.) A dekrétumból tehát félreérthetetlenül kiderül, hogy a bolsevik párt az önkéntességen alapuló reguláris hadsereg megteremtésére törekedett. A milícia helyett a párt tehát már az októberi forradalom másnapján kénytelen volt a reguláris hadsereg elvére helyzkedni.

1918. február 21-én a német támadás megindulása után „Veszélyben a szocialista haza” c. dekrétumban a Népbiztosok Tanácsa elrendelte az ország egész erejének a forradalmi honvédelem szolgálatába állítását, valamint minden területnek az utolsó csepp vérig történő védelmezését.³⁶ A párt 1918 tavaszán hosszú és súlyos polgárháborúra készítette elő az országot, s az intervenció, valamint a polgárháború feletti katonai győzelem érdekében nagy létszámú hadsereg megteremtésén munkálkodott.

Az orosz kommunisták — mint ez már az eddigiekből is kiderült — a reguláris hadsereg megteremtése érdekében az önkéntesség útját választották. Az adott körülmények között — amikor a háborús fáradtság bénító hatása érvényesült, s amikor a régi hadsereg és valamennyi szervező és irányító szerve a katasztrófális bomlás állapotában volt — szó sem lehetett arról, hogy az általános hadkötelezettség alapján szervezzék meg a Vörös Hadsereget. Csupán az önkéntesség alapján lehetett gyorsan ütőképes hadsereget teremteni. A várakozást a hadseregszervezés eredményei igazolták. A Vörös Hadsereg létszáma az 1918 márciusi 50—60 000 főről június végére kb. 300 000 főre emelkedett.³⁷ 1918 első felében az önkéntesség elvét még a parancsnokok választásának rendszere egészítette ki. Mindkét intézkedés mint elkerülhetetlen átmeneti jelenség helyesnek bizonyult a polgárháború első szakaszában. Megvetette az alapját a szélesebb bázison és szervezettebben folyó hadseregépítésnek.

1918 nyarára azonban egyre inkább kiütköztek az önkéntes alapon folyó hadseregszervezés komoly fogyatékoságai. Az önkéntesség elve alapján nem

³³ Lásd Cserepanov: Veszélyben a szocialista haza. 25. o.

³⁴ Az utasítás előírta, hogy az önkéntes jelentkezésen kívül minden egyes belépni szándékozó esetben szükséges a társadalmi szervek, vagy különleges esetekben ezek két tagjának ajánlása. Teljes egységek jelentkezése esetén kollektív kezesség és név szerinti szavazás szükséges.

³⁵ A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom... III—1. köt. 296. o.

³⁶ Lásd Lenin: Katonai levelezés, 39. o.

³⁷ A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom... III—1. köt. 311. o.

lehetett valóban tömeghadsereget szervezni. Az állomány nagy fluktálása megnehezítette a létszám folyamatos és gyors növelését. Nem biztosította a dolgozó parasztság tömegeinek és a régi hadsereg katonai szakembereinek bevonását. Lehetetlenné tette az állandó jellegű és egyöntetű magasabbegységek kialakítását. A hadsereg sok kis létszámú, rosszul szervezett, fegyelmezetlen és egymástól elszigetelten működő, a felsőbb parancsokat gyakran megtagadó osztagokból állt. Burjánzott a partizánkodás szelleme és gyakorlata, mely gyakran gátolta a hadműveletek sikeres menetét.

1918 májusában kitört a csehszlovák hadtest³⁸ lázadása, mely a legrövidebb idő alatt az eddigieknél jelentősebb harcképes katonai erő létrehozását sürgette. Bebizonyosodott azonban, hogy az önkéntesség alapján ez nem biztosítható. 1918 közepére így világossá vált, hogy az önkéntesség alapján felépülő hadsereg nem lesz képes szétörni az ellenséges gyűrűt és biztosítani a katonai győzelmet. Ily módon az *önkéntesség elve betöltötte szerepét, elavulttá vált* és indokoltnak mutatkozott korszerűbb szervezési elvvel — a hadkötelezettség elvével — történő felváltása.

A párt vezetői és katonai szakértői már korábban felismerték az önkéntesség elvének és gyakorlatának elégtelenségét, s 1918 áprilisától kezdődően egy sor intézkedést fogantatosítottak a hadsereg reguláris jellegének kiépítése és a hadkötelezettségre való áttérés feltételeinek megteremtése érdekében. A hadkötelezettség elvének és gyakorlatának bevezetése ugyanis csak akkor vált lehetővé, amikor kiépült a Vörös Hadsereg központi és helyi katonai apparátusa, valamint a mozgósítottak forradalmi szellemű nevelését és a burzsoá katonai szakemberek ellenőrzését biztosító politikai biztosi apparátus.

1918. április 1-én a Népbiztosok Tanácsa az ország védelmének legmagasabb szinten való irányítása érdekében kinevezte a *Legfőbb Katonai Tanácsot*. Április 8-án rendeletileg megszüntették a fennálló katonai kerületeket és velük együtt a katonai kerületi igazgatás egész rendszerét, s új katonai kerületeket állítottak fel. Ugyancsak egy április 8-i rendelet intézkedett a *katonai komisszáriátusok* létrehozásáról. A Lenin által aláírt dekrétum a komisszáriátusok irányítása alatt egységesítette a szétszórt katonai apparátust, s megbízta a katonai szolgálatra alkalmas lakosság nyilvántartásával, behívásával, katonai kiképzésével, az alakulatok megszervezésével. Április 8-i rendelet hívta életre a *politikai biztosok intézményét* is. Az első időben minden parancsnok mellé két kipróbált kommunisztát osztottak be politika biztosként, később már csak egyet. Egy április 22-i rendelet megszüntette a parancsnokok választását, s bevezette kinevezésüket.³⁹ A csapatbizottságok ugyan még formálisan megmaradtak, de 1918 őszére csaknem mindenütt feloszlatták.

Az 1918 április folyamán kiadott dekrétumok eredményes végrehajtása megteremtette a feltételeit annak, hogy május 29-én az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottsága kiadja a *katonai behívásokra vonatkozó első rendeletét*. Ezt megelőzően az igazgatás helyi szervei a legjobban fenyegetett területeken saját kezdeményezésre már hajtottak végre behívásokat.⁴⁰ Ezek azonban valóban csak helyi jellegűek voltak. A május végi rendelet a központi iparvidékre és a veszélyeztetett kormányzóságokra vonatkozóan rendelte el a behívásokat. A rendelet alapján a Népbiztosok Tanácsa júniusban Moszkvában és Pet-

³⁸ A csehszlovák hadtestet hadifoglyokból alakították Oroszországban még a Nagy Októberi Szocialista Forradalom előtt.

³⁹ Az ezred-, dandár- és hadosztályparancsnokokat a Hadügyi Népbiztosság, a zászlóalj-, század- és szakaszparancsnokokat pedig a helyi katonai komisszáriátusok nevezték ki. A rajparancsnokokat a századparancsnokok jelölték ki.

⁴⁰ A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom... III-1, köt. 312. o.

rográdban, valamint a Volga menti, az urali és a nyugat-szibériai katonai körzetekben rendelte el öt korosztály kötelező mozgósítását.⁴¹ Ezzel 1918 nyarán megkezdődött a tömegméretű reguláris hadsereg szervezése a hadkötelezettség alapján.

1918 július elején (4—10-ig) a szovjetek V. kongresszusa jóváhagyta a pártnak és a kormánynak a honvédelem megszervezése és a reguláris Vörös Hadsereg megeremtése érdekében végzett munkáját és tett intézkedéseit, s kimondta az önkéntesség elvéről az általános hadkötelezettség elvére való áttérést. A kongresszuson elfogadott alkotmány — amely a fiatal szovjetállam első alkotmánya volt — leszögezte, hogy a szocialista haza védelme a Szovjetköztársaság minden állampolgárának kötelessége. Az alkotmány értelmében az általános hadkötelezettség 18 éves kortól 40 éves korig terjedt.

Az első mozgósítások — amelyek a katonákra, a tisztekre és a katonai szakemberekre egyaránt vonatkoztak — azt mutatták, hogy a dolgozók, de különösen a munkások valóban szívügyüknek tekintették a szocialista haza védelmét. A munkások a nagy ipari központokban zárt rendben, vörös zászlók alatt, forradalmi dalokat énekelve vonultak a kiegészítő parancsnokságokra. 1918 nyarán és őszén mintegy 800 000 ember vonult be, s a hadsereg hamarosan elérte az egy millió főt. A szovjet hadsereg ebben az időszakban kezdett valóban tömeghadsereggé válni. „Csupán az általános hadkötelezettségre való áttérés — amire az V. szovjet kongresszus határozata után került sor —, a régi katonai szakembereknek széles körű, sőt néha kényszer jellegű felhasználása és a politikai biztosi intézmény bevezetése rakta le a hadsereg helyes felépítésének szilárd alapját.” — állapította meg Vorosilov elvtárs.⁴²

Az általános hadkötelezettség elvére való áttérés sorsdöntőnek bizonyult a szovjethatalom védelme szempontjából. A kialakult helyzet nem tűrt halasztást. Az intervenciók és a fehérgárdisták nyomása napról-napra fokozódott. Mindez az ország egész életének háborús vágányra való terelését, a háttország megszilárdítását, a hadsereg létszámának növelését és reguláris jellegének megerősítését sürgette.

1918 őszén Lenin és a bolsevik párt a hadsereg szervezésének és megerősítésének fokozására törekedett, „... tiszszerezzük meg a proletár Vörös Hadsereg megeremtésével kapcsolatos munkánkat — írta Lenin —. A fordulat bekövetkezett — ezt mindannyian tudjuk, látjuk és érezzük. A munkások és a parasztok magukhoz tértek az imperialista mézszárlás borzalmai után... Leraktuk a szilárd alapzatot, sietnünk kell magának az épületnek a felhúzásával.”⁴³ A kialakult helyzetben Lenin egy hárommillió fős hadsereg megeremtését sürgette. „Mi elhatároztuk — írta —, hogy tavaszra egymillió főnyi hadsereg van szükségünk, most három millió főnyi hadsereg van szükségünk. Lehet ekkora hadseregünk. És lesz is.”⁴⁴ E cél elérése érdekében az ország Honvédelmi Tanácsa 1918 decemberében közelebbi feladatként másfél millió fős hadsereg létrehozására intézkedett.⁴⁵

1918 őszén a párt az intézkedések egész sorát foganatosította a fenti célkitűzés gyakorlati realizálása érdekében. Szeptember 2-án az OK(b)P Összoroszi Kormány Központi Végrehajtó Bizottsága határozata az ország egész területét katonai táborrá nyilvánította. A határozat kimondta, hogy: „A szocialista köztársaság minden erejét és eszközét az erőszakkal támadók elleni fegyveres harc szent ügyének szolgálatába állítja.”⁴⁶ A Népbiztosok Tanácsa elren-

41 Lásd Vorosilov: Cikkek és beszédek. 639—640. o.

42 Uo. 235. o.

43 Lenin: Katonai levelezés. 125. o.

44 Uo. 126. o.

45 Uo. 139—140. o.

46 A Szovjetunió a Nagy Októberi Szocialista Forradalom... III—1. köt. 303. o.

delte a vörös terror bevezetését, mindazok agyonlövését, akik részt vesznek a fehérgárdista összeesküvésekben és lázadásokban.⁴⁷

A proletárhadsereg létrehozatalának tervszerűbbé és szervezettebbé tétele, valamint a hadműveletek egységes vezetése és irányítása érdekében 1918. szeptember 2-án megalakult a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa, melynek alárendelték az összes katonai szerveket és intézményeket. Bevezették a főparancsnok tisztséget, akit teljes önállóság illetett meg az összes hadászati és hadműveleti jellegű kérdésekben. November 1-én megalakult a Táborig Törzs, a főparancsnok végrehajtó szerve. Ezt követően alakult meg közvetlenül Lenin elnöklete alatt Szovjet-Oroszország védelmének és fegyveres erőinek legfelsőbb irányító szerve, a Munkás-Paraszt Honvédelmi Tanács, amelynek határozatait, rendeleteit valamennyi polgári és katonai szervre egyaránt kötelezőek voltak.⁴⁸

A polgárháború sikeres megvívásának elengedhetetlen feltétele volt a hadsereg reguláris jellemzőinek kiépítése és megszilárdítása. Ennek érdekében ki kellett alakítani a hadsereg egységes, központi irányítását. Kidolgozták és jóváhagyták a hadsereg egyes kötelekeinek szervezetét és létszámkeretét. A különféle osztagokból ezredeket, dandárokat és hadosztályokat szerveztek. A Forradalmi Katonai Tanács szeptember 11-i parancsa alapján 47 lövészadosztályt, 4 lovashadosztályt és 1 lovasdandárt kellett szervezni.⁴⁹ Egyidejűleg likvidálták az összes önkényesen alakult nagy létszámú és vegyes összetételű katonai alakulatokat, osztagokat és intézményeket. A hadosztályokat tábori hadseregekben vonták össze, s több tábori hadsereget egy-egy front parancsnoksága alá rendelték. A front élén a Forradalmi Katonai Tanács állt, amelynek három tagja volt: egy parancsnok és rendszerint két politikai biztos. Ugyanígy minden hadsereg vezetése a Hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsának kezében összpontosult. A reguláris hadseregre jellemző szervezett és centralizált vezetés kialakítása óriási szerepet játszott a hadműveletek alakulása szempontjából.

A hadsereg reguláris jellegének kiépítése és megszilárdítása szempontjából szerfelett nagy jelentősége volt a *forradalmi fegyelem* megteremtésének. A vasfegyelem Lenin szerint a szovjet hadsereg harcképességének legfontosabb feltétele, mely nélkül szó sem lehet semmiféle komoly katonai szervezetről és sikeres harctevékenységről. Őva intette Lenin a bolsevikokat a fegyelemsértéstől, a partizánkodástól, az egyes osztagok, alakulatok önkényeskedésétől, a központi vezetéssel szembeni engedetlenségtől, mert mindez a puszulásba vezet. Megkövetelte a parancsok és utasítások ellentmondás nélküli, feltétlen teljesítését. Felszólította a vöröskatonákat, hogy a lehető legnagyobb fokú szervezettséget és fegyelmezettséget tanúsítsák, mert: „A hadseregben a legszigorúbb fegyelemre van szükség.”⁵⁰ A parancsnokok kötelességévé tette, hogy a legszigorúbban járjanak el a fegyelemsértőkkel, a harcparancsok végrehajtását meghíúsítókkal szemben. „... ha török, ha szakad, el kell érnünk, hogy kérlelhetetlen szigorúsággal vezessük be a fegyelmet és az engedelmességet.”⁵¹

Lenin a *katonai vasfegyelem* alapjának a *katonatömegek magas fokú öntudatát, a szocializmus ügyéhez való hűséget tekintette*. Ezért élesen elutasította a katonákat megalázó, akaratukat megtörő, őket gondolkodás nélküli végrehajtottá alacsonyító dríllt és botfegyelmet. A fegyelem megteremtése és erősítése fő eszközét ezért Lenin a politikai meggyőződés erősítésében, a

47 Uo. 303. o.

48 Uo. 305. o.

49 *Frunze*: Válogatott művei. I. köt. 572. o.

50 *Lenin*: Művei 29. köt. 250. o.

51 *Lenin* Művei 31. köt. Budapest, Szikra. 1951. 171. o.

harc igazságos céljának tudatosításában, az eredményes politikai nevelőmunkában látta. „A Vörös Hadsereg — állapította meg Lenin — soha nem látott kemény fegyelmet teremtett, mégpedig nem kényszerrel, hanem maguknak a munkásoknak és parasztoknak a tudatossága, odaadása és önfeláldozása alapján.”⁵²

A Vörös Hadsereg forradalmi fegyelme megteremtése szempontjából kiemelkedő jelentőségük volt az 1918 végén—1919 elején a hadseregben bevezetett első szovjet szolgálati szabályzatoknak.⁵³ Ezek a szabályzatok tükrözték az új típusú hadsereg sajátosságait. Szabályozták a hadsereg belső életét, a katonák jogait és kötelességeit. Egységes rendet teremtettek a hadseregben, s ezzel hozzájárultak a fegyelem megszilárdításához. „A hadseregben egyre jobban megszilárdul a rend és a fegyelem, amely nélkül semmiféle harctevékenység nem képzelhető el.” — állapította meg 1919 elején Frunze.⁵⁴

Az 1918 áprilistól — az év végéig tett erőfeszítések — a központi és helyi katonai igazgatás megszervezése; a politikai biztosi intézmény bevezetése; az általános hadkötelezettség elvére való áttérés; az ország katonai táborra való nyilvánítása; a legfelsőbb irányító és vezetőszervek létrehozása; a csapatok egységes szervezetének és irányításának kialakítása, valamint a hadsereg fegyelmének megszilárdítása — nagy mértékben megszilárdították a hadsereg reguláris jellegét. Tulajdonképpen ebben az időszakban született meg Szovjet-Oroszországban a valóban reguláris hadsereg. Ezzel egyidejűleg sikeresen haladt előre a hadsereg létszámának gyors növelése is. 1919 márciusára már teljesítették a Honvédelmi Tanácsnak a másfél milliós hadsereg megteremtésére vonatkozó 1918 decemberi keltezésű direktíváját. Jellemző a hadseregszervező munka rendkívül feszítetttségére, hogy a felállított reguláris csapatok kétharmadát a frontparancsnokságok alakították meg, vagy töltötték fel és csak egyharmadát hozták létre a központi katonai szervek.⁵⁵

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy 1918 végén—1919 elején a reguláris jelleg maradéktalanul érvényesült, és nem jelentkezett ezen a területen több komoly fogyatékoság és probléma. Az arcvonalon, harcok közben szervezett csapatoknak hallatlan nehéz volt reguláris jellegű adni. „Mi, akik a harc mezéjén, ágyútűzben, az ellenséggel vívott mindennapi véres csaták közepette építettük a Vörös Hadsereget, sok mindenben kénytelenek voltunk rögtönözni.”⁵⁶ (Kiemelés tőlem — Z. E.) — állapította meg Vorosilov elvtárs. A veszélyeztetett arcvonalszakaszokon meglehetősen gyakran előfordult, hogy a sebtében összetákoltt csapatokat minden előzetes kiképzés nélkül kellett harcba vetni az áttörések betömésére, vagy a végsőkig elcsigázott egységek megerősítésére. A mozgósítások gyakran olyan megfeszített ütemben haladtak, hogy a minimális formásokat — a szükséges igazolványok kiállítását — sem tudták elvégezni. A fronton lévő alakulatok feltöltésére rendszerint szervezetlen utánpótlás érkezett a hátsószágból. „Annak a csapatnak — állapította meg Vorosilov —, amelyik egyszer a frontra került, megszakítás nélkül kellett harcolni a győzelemig, az ellenség szétzúzásáig.”⁵⁷

Sok nehézséget okozott a tapasztalatlanság és a szervezetlenség is. Vorosilov írja le, hogy a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa, mikor megkezdte a reguláris hadosztályok megszervezését, egy hadosztály állomány-

52 Lenin Művei 29. köt. 250. o.

53 Ekkor lépett érvénybe a Vörös Hadseregben a Belsőszolgálati, a Helyőrségi és Őrszolgálati, valamint a Táborigazgatási és Fegyelmügyi Szabályzat.

54 Frunze: Válogatott Művei I. köt. 135. o.

55 Lásd Grinyisin: Lenin katonai tevékenysége. 360. o.

56 Vorosilov: Cikkek és beszédek. 174. o.

57 Uo. 645. o.

tábláját 55 000 főben és 25 000 lóban állapította meg. Természetesen egyetlen ilyen hadosztályt sem sikerült felállítani.⁵⁸ A Trockij vezetésével működő Forradalmi Katonai Tanács szervezetlenül és erélytelenül végezte munkáját, nem tanúsított kellő erélyt és éberséget a burzsoá katonai szakemberekkel szemben. A csapatok reguláris jellegét főleg a háterszágban lehetett és kellett volna megadni, ott azonban Vorosilov elvtárs szavaival élve „... nem elég erélyesen és nem megfelelő hozzáértéssel végezték ezt a feladatot.”⁵⁹ Nem sikerült még felszámolni az önkényeskedést, a partizánkodást sem, ami főleg abban az időszakban burjánzott, amikor még a hadsereg önkéntesség elvére épült. Gyakorta előfordultak önkényes rekvirálások és sorozások.⁶⁰ A parancsnokok és politikai biztosok sokszor nem léptek fel beosztottaik indokolatlan és teljesíthetetlen, gyakran törvénytelen követeléseivel szemben.⁶¹

A reguláris hadsereg megteremtéséért folytatott harc igen fontos állomása volt a párt 1919 márciusában megtartott VIII. kongresszusa. A kongresszus — amely külön napirendi pontban foglalkozott a katonai kérdéssel és arról külön határozatot fogadott el — összegezte a hadseregszervezés több mint egy éves tapasztalatait, jóváhagyta a központi bizottság által fokozatosan kidolgozott és a gyakorlatban is megvalósított katonapolitikát, s kijelölte a hadseregépítés további fő útját és feladatait. A kongresszus jelentőségét csak növeli, hogy az eszmei-politikai harc eszközeivel szétzúzta a párt katonapolitikáját támadó, gyakorlati megvalósítását akadályozó „katonai ellenzéket”, amely a kongresszus szószékét is felhasználva a maga idejétmúlt, reakciós nézeteit a pártra akarta kényszeríteni.

A kongresszus megállapította, hogy a Vörös Hadsereg jelentős erőt képvisel és már általában reguláris hadseregnek tekinthető. „Már aktív, vagyis hadrakelt, illetve közvetlenül hadműveletekre készülő hadseregünk... a szervezés és kiképzés módszereit tekintve nem milícia jellegű, hanem »állandó«, »reguláris« hadsereg.”⁶² Ugyanakkor megállapította azt is, hogy sem a hadsereg létszáma, sem szervezettsége még nem felel meg a követelményeknek. A hadsereg létszáma ekkor még csak másfél millió fő volt, vagyis lényegében fele a Lenin által 1918 októberben meghatározottnak. Emellett — mint azt tanulmányunk korábbi elemzése is bizonyította — a reguláris elv alapvető érvényesülése talaján még igen sok irreguláris vonás torzította és terhelte a hadsereg szervezeti jellegét. Vorosilov egyik beszédében a VIII. kongresszusra visszaemlékezve elmondja, hogy „... az akkori idők Vörös Hadserege még nem volt úgy megszervezve, mint egy reguláris hadsereg...”⁶³ A hadsereg egységeiben és magasabbegységeiben még jelentős mértékű volt a szervezetlenség, erősen érezhető volt a partizánszellem.

A kongresszus az objektív helyzet követelményeinek megfelelően kidolgozta a tömegméretű, szigorúan centralizált és vezetett, a proletár forradalmi szellemtől és fegyelemtől áthatott hadsereg megteremtésének világos programját. „Most a reguláris hadseregnek kell előtérbe kerülnie.”⁶⁴ (kiemelés tőlem — Z. E.) Ugyanezt a gondolatot fogalmazták meg kongresszusi felszólalásaiban más bolsevik vezetők is. A kongresszus határozata ennek megfelelően rögzítette, hogy a politikai hatalom meghódítása lehetővé teszi a proletáriátusnak, hogy azt felhasználja „... olyan központosított hadsereg

58 Uo. 644—645. o.

59 Uo. 645. o.

60 *Frunze*: Válogatott művei I. köt. 264. o.

61 Uo. 160. o.

62 Az SZKP kongresszusainak... I. rész. 504. o.

63 *Vorosilov*: Cikkek és beszédek. 642. o.

64 Idézi *Grinyisin*: Lenin katonai tevékenysége. 374. o.

tervszerű felépítésére, melynek *egységes szervezete és egységes vezetése egyedüli biztosítéka annak, hogy a legnagyobb eredményeket a legkisebb áldozatok árán érhesse el.*⁶⁵ (kiemelés tőlem — Z. E.)

E program ellen lépett fel a kongresszuson a zúrzavar, a partizánkodás szellemét védve és terjesztve a „katonai ellenzék”. Az ellenzékiek antileninista csoportja azokat a választott parancsnokok vezetésével túlnyomórészt önállóan ténykedő partizán jellegű osztagokat tekintették eszményképűeknek, amelyek 1918 első felében működtek, s amelyek akkor szükségszerűek voltak, de időközben a hadsereg reguláris jellegének megerősödésével túlhaladottakká lettek. Az ellenzék tagjai ellene voltak mindenféle rendnek, szervezethez és fegyelmezethez. Elleneztek a kényszerítő fegyelmi intézkedéseket, a parancsnokok kinevezését, a régi hadsereg katonai szakértőinek a hadsereg építésébe való bevonását, a szabályzatok bevezetését, a katonai tiszteletadást, a rendfokozati jelzések viselését — mondván, hogy mindez visszatérést jelent a régi hadsereghez. Feleslegesnek ítélték meg minden felső, központi katonai vezetést és apparátust. Az ellenzék tehát szembeszállt az erős, centralizált és fegyelmezett munkás-paraszt Vörös Hadsereg gondolatával.

A „katonai ellenzékhez” csatlakoztak olyan becsületes pártmunkások is, akik korábban semmiféle ellenzékhez sem tartoztak, de *elégedetlenek voltak a Forradalmi Katonai Tanács és személy szerint Trockij tevékenységével.* A Trockij vezette legfelsőbb katonai vezetőszerző a hadsereg megteremtéséért folytatott harc időszakában, Vorosilov szavaival élve, „... a szervezés területén csapnivalóan rossz munkát végez.”⁶⁶ — ami általános felháborodást váltott ki a hadseregben dolgozó kommunisták körében. Trockij és a Forradalmi Katonai Tanács gyakran meglepő közömbösséget tanúsított a front szükségletei iránt, nem gondoskodott tartalékokról és utánpótlásról. Nem tanúsított kellő éberséget és ellenőrzést a burzsoá katonai szakemberek tevékenysége iránt. Megvető magatartással viseltetett a proletárszármazású parancsnokokkal szemben, s gyakran figyelmen kívül hagyta a politikai biztosok és pártszervezetek véleményét. Előfordult az is, hogy atrocitásokra ragadtatta magát becsületes vörös parancsnokokkal és politikai munkásokkal szemben.⁶⁷

A kongresszus Lenin szellemi vezetésével megvédte a párt katonapolitikáját és a reguláris hadsereg elvét a „katonai ellenzék” támadásaival szemben. Lenin kongresszusi beszédében szenvedélyesen ostromozta a partizánkodás szellemét, amely nem egyéb, mint a kispolgárság álláspontja és törekvése a katonai kérdésben, s szükségesnek ítélte meg, hogy még a maradványait is kiirtsák a hadsereg életéből.⁶⁸ A partizánkodás Lenin szerint összehasonlíthatatlanul több bajt, bomlást és vereséget okozott, mint a burzsoá katonai szakemberek összes árulása. Lenin útmutatásai alapján a kongresszus élesen elítélte az ellenzék fellépését. „A partizánkodást, mint katonai programot hirdetni, ugyanazt jelenti, mint a nagyiparról a kézműiparra való visszatérést tanácsolni.”⁶⁹ — állapította meg a kongresszus határozata. A kongressz-

⁶⁵ Az SZKP kongresszusainak... I. rész, 503. o.

⁶⁶ Vorosilov: Cikk és beszédek. 643. o.

⁶⁷ Lásd A polgárháború a Szovjetunióban. 1918–1922. Budapest, Kossuth Kiadó, 1964. 225. o.

⁶⁸ Szükséges ezzel kapcsolatban rámutatnunk arra, hogy a párt nem a partizánharc eszközeinek és módszereinek alkalmazását vetette el, hanem a partizánkodás szellemét, amely a fegyelem és a szervezethez ellen fordult, s amely az ellenzék követelése szerint a reguláris hadsereget lett volna hivatva felváltani. Különleges körülmények között az egységes irányítás alatt működő, a reguláris hadsereg szerves részét képező partizánosztagok szervezését és tevékenységét a párt továbbra is fontosnak tekintette. (Frunze: Válogatott művei. I. köt. 327. o.)

⁶⁹ Az SZKP kongresszusainak... I. rész. 503. o.

szus ugyanakkor keményen bírálta a Forradalmi Katonai Tanács tevékenységének fogyatékoságait, követelte a központi katonai intézmények munkájának megjavítását, s a kommunisták szerepének fokozását a hadseregben.

A párt VIII. kongresszusán ismételten felmerült a milícia kérdése. A kongresszus határozata kifejti az oroszországi kommunistáknak azt a véleményét, hogy *elméletileg a milícia a szocialista állam fegyveres erejének legjobb formája volna*, mert a katonai kiképzést a munkások és parasztok mindennapos munkájához közelálló körülmények között szervezhetnék meg. A kongresszus állásfoglalásából kiderül, hogy a bolsevikok a *reguláris hadsereget a polgárháborús körülményekből fakadó átmeneti szükségességnek tekintették, és nem mondtak le a milícia jellegű hadsereg megeremtésének gondolatáról*. „Éppen ilyen hadsereg megeremtésére törekszünk, s előbb-utóbb ezt el is fogjuk érni.” — olvashatjuk a kongresszus határozatában.⁷⁰ A bolsevikok állásfoglalásaikban nyomatékosan hangsúlyozták, hogy a milícia hadsereg fogalma alatt nem sebtiben összetákolt, szervezetlen és hiányosan kiképzett hadsereget értenek. Állásfoglalásuk szerint a milícia jellegű hadseregnek „... a legmodernebb haditudomány alapján kiképzett, felfegyverzett és megszervezett hadseregnek kell lennie.”⁷¹

A kongresszus amikor felvetette a milícia jellegű hadsereg irányában való fejlődés célkitűzését, természetesen nem a legközelebbi jövőre gondolt. A közvetlen katonai célkitűzés — mint ez a korábbi elemzésből már ismert — a hadsereg reguláris jellegének megerősítése volt. *A milícia jellegű hadseregre való áttérés gondolata a polgárháború utáni időszakra vonatkozóan vetődött fel*. A kongresszus nyomatékosan hangsúlyozta a fokozatos áttérés szükségességét, valamint azt, hogy az áttérés érdekében kiterjedt előkészítő munkára, számos rendszabály végrehajtására van szükség. *A milícia elvre történő átállásra 1920 márciusában* — amikor úgy tűnt, hogy az európai részen a polgárháború véget ért — *az SZKP IX. kongresszusa hozott határozatot*. Az intervenció és a polgárháború ismételt fellángolása azonban lehetlenné tette e határozat végrehajtását.⁷²

Az SZKP VIII. kongresszusa a szocialista hadsereg vonatkozó marxista elmélet kidolgozása terén és a szovjet hadsereg reguláris jellegének fokozása érdekében valóban történelmi jelentőségű munkát végzett. Határozatai végrehajtásának kiemelkedő jelentősége volt az ellenség feletti győzelem kivívásában.

A kongresszus határozatainak hatékony végrehajtását az ország katonai helyzete is sürgetően megkövetelte. 1919 tavaszán—nyarán bontakozott ki Gyenyikin hadseregének támadása a szovjethatalom ellen. A párt „*Mind egy szálíg harcra Gyenyikin ellen!*” kezdetű, a pártszervezetekhez intézett levelében — amelyet Lenin írt — a munkásokat és parasztokat a hadsereg fokozottabb támogatására szólította fel.

A Szovjetköztársaság védelmi képességének és a Vörös Hadsereg ütőképességének további fokozása szempontjából fontos szerepet töltött be a *párt központi bizottságának 1919. július 3—4-i plénuma, mely Lenin közvetlen irányításával zajlott le*. Az ülés határozata alapján a legfelső katonai irányítás megjavítása érdekében *újjaszervezték a Forradalmi Katonai Tanácsot*, s a tanács valamennyi tagját kötelezték, hogy rendszeresen vegyenek részt a hadsereg és a flotta kollektív vezetésében. Leváltották Vacetisz eddigi főparancsnokot, aki nem egyszer téves, a honvédelmet károsan érintő döntéseket

70 Uo. 504. o.

71 Uo. 506. o.

72 A milícia elv ismételt megvizsgálásával és gyakorlati bevezetésével összefüggő problémákra a tanulmány második részében még részletesen kitérünk.

hozott, és helyére Kamenyevet, a szovjethatalomhoz hű, tapasztalt katonai szakembert neveztek ki. Ezzel egyidejűleg a központi bizottság megerősítette a frontok katonai tanácsait is azzal, hogy a legjobb parancsnokokat és politikai munkásokat helyezték e fontos beosztásokba. Ezek az intézkedések tovább erősítették a hadsereg szervezetségét és irányítását.

A központi bizottság plénuma fontos határozatokat hozott a hadsereg létszámának növelése érdekében. További mozgósításokat rendelt el, s elhatározta, hogy megfelelő intézkedések útján *fokozni kell a dolgozók katonai kiképzését. A minimumra kell csökkenteni a nem közvetlenül honvédelmi érdeklődő munkán dolgozók számát, s az így felszabaduló munkaerőt a hadsereg rendelkezésére kell bocsátani.* A határozat értelmében a korábbi időszakhoz viszonyítva nagyobb ütemben folytatódott a helyi párt-, szovjet- és gazdasági vezetők személyes mozgósítása. Az intézkedések és erőfeszítések eredményeként *1920 elején már valóban 3 millió volt a Vörös Hadsereg személyi állománya.* 1920 végére pedig a hadsereg létszáma 5,5 millióra emelkedett.

1919—1920-ban a kommunisták áldozatkész munkája nyomán végrehajtották a VIII. kongresszus alapvető jelentőségű határozatait. *Mind létszámában, mind szervezetségében kialakult az az új típusú reguláris szocialista haderő, mely képes volt visszaverni az ellenség támadásait, s egyszerre több arcvonalon is támadásba lendülve Szovjet-Oroszország európai részén 1920 végére megsemmisítő vereséget mérni a külső intervenció és a belső ellenforradalom összefogott erőire.*

ЭРНЕ ЗАГОНИ:

РАЗВИТИЕ ВОЕННОЙ ПОЛИТИКИ РОССИЙСКОЙ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ (БОЛЬШЕВИКОВ) В ГОДЫ ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЫ

Резюме

Целью статьи является изучение того, почему за несколько месяцев изменилась концепция российских коммунистов относительно вооруженной силы социалистического государства, а также под влиянием разных факторов какое содержание получила военная политика первого социалистического государства.

В первой, опубликованной ныне, части — вторая часть опубликуется в первом номере за 1968 г. — в первой главе автор показывает то, что Партия большевиков только частично могла опираться — в строительстве армии — на прежние учения и указания марксистской теории. Организация армии социалистического государства являлась не только практически но и теорически новой задачей. Автор кратко подытожит военно-теоретическое наследие Маркса и Энгельса и военно-теоретическую деятельность Ленина в дореволюционном периоде. Он анализирует взаимную зависимость ленинской теории социалистической революции и требования социалистической обороны. Он занимается необходимостью организации социалистической армии и в связи с этим демократизацией и демобилизацией старой царской армии. Это являлось важным условием борьбы за создание армии нового типа. В конце этой главы автор подчеркивает ленинские указания относительно общественного назначения создаваемой армии нового типа.

Во второй главе статьи автор трактует вопросы теоретических и практических усилий большевиков, приложенных для создания регулярной армии. Он анализирует те факторы, которые привели классиков марксизма и революционных партий — до октябрьской революции — к тому выводу, что постоянную регулярную армию целесообразно сменить системой милиции, основанной на всеобщем вооружении народа.

После октября вследствие острой классовой борьбы и гражданской войны принцип милиции стал неприемлемым для надёжной защиты революции против регулярных армий интервентов и белогвардейцев. Статья в связи с этим знакомит читателя с ревизией принципа милиции и принятием регулярного принципа.

Декрет о создании Красной Армии уже основан на регулярном принципе. Вслед за этим автор подробно пишет о периоде организации армии, основанной на добровольных началах, о причинах, результатах и недостатках организации этого периода.

Автор вслед за этим занимается теми усилиями, которые были приложены с середины 1918-го года для обеспечения регулярного характера армии и создания многомиллионной массовой армии. Принцип всеобщей воинской обязанности, установление военного управления и система политических комиссаров создали необходимую основу для выполнения этих задач. В статье — в рамках этого — подробно анализируется создание центрального военного руководства и регулярной армии, укрепление революционной дисциплины, результаты и недостатки этой работы. Автор знакомит читателя с мерами, принятыми на VIII съезде Российской Коммунистической Партии (большевиков) для укрепления регулярного характера армии, с выступлением военной оппозиции и отражением партизанского принципа. В конце этой главы говорится о значении принятия регулярного принципа с точки зрения победы в гражданской войне.

ERNŐ ZÁGONI:

**DIE ENTWICKLUNG DER MILITÄRPOLITIK DER KOMMUNISTISCHEN
PARTEI RUSSLANDS (B) IN DEN JAHREN DES BÜRGERKRIEGES
(1917—1922)**

Resümee

Das Ziel der Studie ist die Untersuchung, warum sich die auf bewaffnete Macht des sozialistischen Staates beziehende Konzeption der russischen Kommunisten im Zeitraum von einigen Monaten veränderte und mit welchem Inhalt sich — auf Grund der Wirkung verschiedener Faktoren — die Militärpolitik des ersten sozialistischen Staates entwickelte.

In dem ersten Abschnitt des jetzt veröffentlichten Teiles der Studie — den zweiten Teil bringen wir in der ersten Nummer des Jahres 1968 —, weist der Autor darauf hin, dass sich die bolschewistische Partei während der Organisation des Heeres nur teilweise auf die früheren Lehren und Hinweisungen der marxistischen Theorie stützen konnte. Die Organisation des Heeres des sozialistischen Staates erwies sich nicht nur praktisch, sondern auch theoretisch als eine neuartige Aufgabe. Der Verfasser fasst den theoretisch-militärischen Nachlass von Marx und Engels, sowie Lenin militär-theoretische Tätigkeit vor der Oktoberrevolution kurz zusammen. Er untersucht den Zusammenhang zwischen der leninischen Theorie der sozialistischen Revolution — und dem Bedürfnis der sozialistischen Heimatsverteidigung und befasst sich mit der Notwendigkeit der Organisation des sozialistischen Heeres und mit diesem in Zusammenhang mit der Demokratisierung und Abrüstung des alten zaristischen Heeres, welche Fakten im Kampf um die Schaffung eines Heeres von neuem Typ als wichtige Bedingungen galten. In diesem Abschnitt hebt der Autor abschliessend die leninischen Anweisungen zur gesellschaftlichen Berufung des Heeres neuen Typs hervor.

Der zweite Abschnitt der Studie befasst sich mit den theoretischen und praktischen Bemühungen der Bolschewiken bezugs der Schaffung des regulären Heeres. Er zergliedert jene Fakten, die die Klassiker des Marxismus und die revolutionären Parteien — der Oktoberrevolution vorangehend — zu jener Folgerung brachten, dass es zweckmässig ist das ständige, reguläre Heer, mit dem auf der allgemeinen Bewaffnung des Volkes beruhenden Milizsystem abzulösen. Doch nach dem Oktober, unter den Umständen des verschärften Klassenkampfes und des Bürger-

krieges, zeigte sich das Miliz-Prinzip zur wirksamen Verteidigung der Revolution gegen die regulären Interventions- und Weissgardistenheere als ungeeignet. Mit diesem im Zusammenhang erklärt uns die Studie den Verlauf der Überprüfung des Miliz-Prinzips. Dem Dekret, das die Gründung der Roten Armee veranlasste lag schon das Regulär-Prinzip zu Grunde. Dem folgend zergliedert der Autor eingehend den Abschnitt der auf Freiwilligkeit ruhenden Heeresorganisation, ihre Gründe, Erfolge und Mangelhaftigkeiten.

Nach diesem befasst sich der Autor mit den Kraftausübungen, die ab Mitte 1918 zur Sicherung des regulären Charakters des Heeres und zur Gründung des mehr-millionen Massenheeres getroffen wurden. Die Einführung des Prinzips der Militärflicht, der Aufbau der Militärverwaltung, sowie die Einführung des politischen Komissariats bildeten die unentbehrlichsten Vordrungen zur Lösung dieser Aufgabe. Die Studie zergliedert eingehend in diesem Gedankenkreis die Formierung der zentralen militärischen Leitung, die Bildung des regulären Charakters des Heeres, die Festigung der revolutionären Disziplin, die Erfolge und Mängel dieser Arbeit. Sie legt die Massnahmen des VIII. Kongresses der KPR(B) über die Verstärkung des regulären Charakters, sowie über die Zurückschlagung des Auftretts der militärischen Opposition und des Partisanengeistes durch den Kongress dar. Abschliessend würdigt dieser Abschnitt der Studie die Bedeutung der Durchsetzung des Regulärprinzips aus dem Standpunkt des errungenen Sieges im Bürgerkrieg.

